

УДК 291.1

ГРИЦИШИН ВОЛОДИМИР,*пошукач кафедри філософії**Рівненського державного гуманітарного університету*

ГНОСЕОЛОГІЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ТЕОЛОГІЇ ДОБИ ПОСТМОДЕРНУ

У статті виконано релігієзнавчий аналіз гносеології православної теології доби постмодерну. Аналіз гносеологічних учень представників православної теології початку XXI століття є особливо актуальним оскільки сьогодні саме теологічна гносеологія визначає характер антропології, онтології та систематичної теології. Автором показано, що православні мислителі доби постмодерну намагаються створити феноменологію спілкування з Богом як персональною реальністю. Ця феноменологія суттєво залежить від сучасної філософії і теології, особливо - від робіт французького теологічного мислителя Ж.-Л. Маріона. Гносеологія православної теології доби постмодерну знаходиться на стадії становлення, переживаючи трансформацію від містичного емпіризму до складної герменевтики містичних переживань.

Ключові слова: православ'я; теологія; феноменологія спілкування; екзистенція.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Наукове вивчення гносеологічних вчень, які розвивають православні теологи доби постмодерну, лише розпочинається в релігієзнавчій науці. Наукове зацікавлення цією тематикою виявили Ю. Чорноморець [8; 9], К. Бублик [1], Г. Христокін [7], Д. Морозова [4]. Професор Юрій Чорноморець вважає гносеологію православної теології доби постмодерну спорідненою до вчення про пізнання в сучасній "радикальній ортодоксії" - течії теологічної думки, яка зародилася в межах англіканства, але охопила католицизм та православ'я [9]. "Радикальні ортодокси" вважають, що в часи постмодерну стає легітимним повернення до ортодоксії часів середньовіччя в онтології, гносеології, антропології, соціальній теорії тощо. При цьому відповідні дисципліни теології та релігійної філософії інтерпретуються неметафізично, у дусі постгайдеґерівської німецької та французької філософії та теології. Залежність представників православної теології доби постмодерну - Дж. П. Мануссакіса, Д. Б. Гарта та інших - від ідей радикальної ортодоксії Дж. Мілбанка та К. Піксток є очевидною, так само як і запозичення феноменологічних ідей із теології та філософії видатного католицького мислителя Ж.-Л. Маріона. Разом із тим, маємо відмітити, що православна теологія доби постмодерну - явище принципово більш широке, ніж "радикальна ортодоксія". Дж. П. Мануссакіс, Д. Б. Гарт та інші мислителі православної теології доби постмодерну пропонують значно складнішу гносеологію, онтологію, соціальну теорію, ніж відповідні частини проекту "радикальної ортодоксії" Дж. Мілбанка і його послідовників. Якщо "радикальні ортодокси" в області гносеології свої надії покладають на цілісне знання інтуїтивного розуму, то представники православної теології доби постмодерну створюють феноменологічне вчення про чуттєвість, що безпосередньо пізнає Бога - поглядом, слухом, дотиком [2; 5]. В основу останньої теорії покладено вчення М. Мерло-Понті та роздуми феноменологів про пасивні синтети переживань Іншого, популярні з часів гуссерлівських "Картезіанських роздумів". "Ради-

кальні ортодокси" намагаються відмовитися від учення про суб'єкт у власній онтології, а мислителі православної теології доби постмодерну, навпаки, радикалізують вчення про особистістний суб'єкт. У соціальній теорії Дж. Мілбанк запропонував проект "християнського соціалізму", у той час як Дж. П. Мануссакіс, Д. Б. Гарт та інші православні богослови початку XXI століття вбачали в будь-яких різновидах капіталізму та соціалізму прояви тоталітарних тенденцій. Таким чином, характеристика Ю. Чорноморцем православної теології доби постмодерну як різновиду радикальної ортодоксії є занадто сміливою. Більш адекватним є віднесення Геннадієм Христокіним вчення Дж. П. Мануссакіса до течії православної "містичного емпіризму" [7]. Разом із тим, Г. Христокін занадто спрощує при своєму аналізі теорії Дж. П. Мануссакіса і Д. Б. Гарта, описуючи їх за взірцем філософії та теології діалогу М. Бубера, Е. Левінаса та інших. Між тим, Дж. П. Мануссакіс і Д. Б. Гарт критикують М. Бубера, Е. Левінаса та їхніх послідовників, засуджуючи теологію і філософію діалогу за гносеологічний релятивізм та онтологічний дуалізм. Д. Морозова описує теологію Дж. П. Мануссакіса та Д. Б. Гарта за взірцем теорій Ж.-Л. Маріона [4]. К. Бублик занадто близько слідує за текстами цих авторів, лише констатує, що вони створили оригінальний різновид персоналізму [1].

Сучасне релігієзнавство потребує більш уважного прочитання текстів Дж. П. Мануссакіса, Д. Б. Гарта та інших православних теологів доби постмодерну на предмет адекватного опису й аналізу теорій, які пропонуються цими авторами. Особливо актуальним є аналіз гносеологічних учень представників православної теології початку XXI століття, оскільки сьогодні саме теологічна аналітика релігійного досвіду визначає характер антропології, онтології та еклезіології як основних частин богословського дискурсу. Розгляд саме цих питань і є **метою статті**.

Виклад основного матеріалу. Православні теологи доби постмодерну пропонують кілька варіантів християнської гносеології, що відрізняються за ступенем

складності теоретичних побудов. Найпростішою є гносеологія Арістотеля Папаніколау, відомого православного американського теолога, засновника дослідницького центру з православної теології при Фордманівському університеті. Теологи, об'єднані цим центром, розвивають ліберальні теорії, намагаючись зробити нові кроки в трансформації православної думки відповідно до вимог сучасності. Щоб дати відповіді на актуальні для соціуму початку XXI століття відповіді на світоглядні питання, ці теологи працюють над створенням нової православної антропології, яка б стала основою для гносеології, а також для соціальної теорії та політичної теології ліберального типу.

У книзі "Буття з Богом" А. Папаніколау [10] радикалізує персоналізм В. Лоського та Й. Зізіюласа. Для останніх визначальним у їхніх теоріях був вплив французького екзистенціалізму. За В. Лоським та Й. Зізіюласом уже мислителі грецької патристики розвивали своєрідний протоекзистенціалізм. Як відомо, каппадокійські отці розрізнили в Богові "іпостась" або "персону" як "індивідуальне буття" та "сутність" або "природу" як загальне буття". В. Лоський та Й. Зізіюлас дають нову інтерпретацію традиційного православного вчення про Бога, вважаючи, що "іпостась" або "персона" є вищою за "індивідуальне буття". "Іпостась" або "персона" тлумачиться як екзистенція, яка передує всякому індивідуальному й загальному існуванню. Загальне існування ("сутність", "природа") вільно визначаються екзистенцією в акті її самопородження та породження інших єдиновидних та єдиносутнісних іпостасей. "Індивідуальне існування" виникає внаслідок певного онтологічного "гріхопадіння", коли екзистенція ("іпостась", "персона") залежить від власної сутності (природи), а не визначає її. Таким чином відбувається не просто ускладнення антропологічної теорії через уведення принципу особистості-екзистенції, яка стоїть над природою та індивідом, що уподібнює православне бачення людини до теорії бердяєвського, гайдегґерівського та сартрівського екзистенціалізму, до екхартівського й шеленґанського розуміння персональної свободи як абсолютної безосновності. А. Папаніколау намагається повернути антропологію В. Лоського і Й. Зізіюласа в русло традиційної православної теології. Згідно з його інтерпретацією, головне в персоналістичній антропології сучасних православних авторів - це визнання вирішальної ролі для існування та спасіння людини її причетності до Бога. Відповідно, вивіщення особистості над власною природою необхідне не як екзистенційний екстаз чи бунт, а як реалізація причетності до Бога. У центр онтології А. Папаніколау висуває категорію життя. Бог - це Життя як таке, якому причетне все існуюче, а особливо - людина, що покликає пройти стадії біологічного, соціального (власне людського) й церковного (боголюдського) життя. Таким чином, досягнення довершеності та спасіння - це якісне зростання ступеня причетності до Бога. У Богові життя - це перехоресіс (тобто повнота спілкування і взаємне дарування існування) Трьох Особистостей, і нічого безособистісного немає. Наростання ступеня персоналістичності життя виявляється шляхом до Бога для людини. Це дозволяє А. Папаніколау по-новому, в дусі теології творчості та особистого само-творення витлумачувати православну гносеологію, а саме: пізнання за А. Папаніколау можливе лише в процесі особистого "спілкування", тобто досвідно-практичного контакту особистості та реальності [10, с. 20, 31]. І навіть

самопізнання можливе лише як акт усвідомлення особистістю самої себе як такої, що спілкується [Там само]. Такий діалогічний тип гносеологічного вчення в теології А. Папаніколау ґрунтується на персоналістичному витлумаченні "причетності" до істини як особистого спілкування із Істиною-Логосом. Це тлумачення було розвинуте Й. Зізіюласом у другому розділі книги "Буття як спілкування" у протиставленні платонічному розумінню причетності [2, с. 67-123]: в акті пізнання чи богопізнання особистість стає причетною не до позаісторичного царства ідей (Ориген) чи священної історії, події якої набули вічного значення (О. Кульман), а до спілкування з Логосом, що втілюється та став історично доступним в акті євхаристійної причетності [Там само, с. 96-98, 116]. Для сучасного православного богослов'я Г. Флоровського, В. Лоського, Х. Яннараса джерелом релігійного знання був особистий та колективний містичний досвід [10, с. 34; 6, с. 16]. Й. Зізіюлас [2, с. 116] та А. Папаніколау [10, с. 35] вважають джерелом істинних релігійних знань спілкування з Богом. За цими теологами, Бог існує та виступає предметом пізнання настільки, наскільки Він є спілкування Трьох Особистостей. Також і світ є пізнаним лише тому, що він є втіленням комунікативної раціональності Бога ("логосів"). Суб'єктом пізнання в цих актах людина є настільки, наскільки вона належить до спілкування. Без спілкування існування людини неможливе. Й. Зізіюлас доволі радикально заявляє, що пізнає не окрема особистість, а євхаристійна спільнота як спільнота комунікативна [2, с. 116]. Однак описати, як саме відбувається пізнання в акті спілкування людської спільноти з Богом як спільнотою Трьох - ні Й. Зізіюласу, ні А. Папаніколау так і не вдається. Й. Зізіюлас приходиться до висновку, що істина євхаристійною спільнотою пізнається в акті колективного "відчуття", а сформовані церковними соборами на основі цього досвіду концепти приймаються загально вірних у результаті рецепції їх на відповідність євхаристійному досвіду [Там само, с. 118-120]. Зведення істини до "відчуття" передбачає ототожнення існування та життя в Богові (у реальності) та в людині (в ідеалі, тобто в есхатологічному стані, до якого церква є певним наближенням) [Там само, с. 79]. Отже, євхаристична спільнота має істину як спільне відчуття, оскільки ця спільнота є життям. Бог пізнається через відчуття, оскільки Він є Життям. Акт спілкування-пізнання теж є актом життя [Там само, с. 80]. Таким чином, персоналістична та діалогічна концепція істинності де-факто підмінюється вченням про переживання істини в "теології життя". Ця "теологія життя" самим Й. Зізіюласом не була розвинута, і саме тому повноцінної гносеології православного постмодерного богослов'я цьому грецькому богослову не вдалося створити. А. Папаніколау звертає увагу на те, що одкровення втіленого Логосу та апофатичний містичний досвід спільноти вірних де-факто заміняють традиційні авторитетні джерела істини - Біблію, Передання, Вчительство Церкви [10, с. 44]. Й. Зізіюлас переконає, що така заміна відповідає духу християнства, оскільки зовнішні авторитети та висловлювання з них були основою для істинних теологічних суджень лише в епоху Старого Завіту [2, с. 116]. А. Папаніколау вважає, що істина є подією в спілкуванні, але природа цієї події і цього спілкування Й. Зізіюласом не до кінця продумані [10, с. 44-46]. Людина має істинне знання в акті спілкування з Богом лише настільки, наскільки вона є залученою до внутрішнього Життя Бога,

а саме цей аспект Й. Зізіуласом було упушено. Згідно із митрополитом Йоаном, в акті теогносії існує три спілкування: (1) спілкування евхаристійної спільноти, яке є "іконою" спілкування Трійці; (2) спілкування Трьох як Предмет пізнання; (3) спілкування людської церковної спільноти із Богом як спільнотою Трьох. А. Папаніколау вважає, що в акті богопізнання існує лише спілкування Трійці, до якого й долучається особистість чи евхаристійна спільнота [Там само, с. 45-46]. І якщо акт спілкування в Й. Зізіуласа передбачає взаємний екстаз, вихід за межі власного існування у Бога та людини, то, за А. Папаніколау, Бог і людина завжди в спілкуванні, і про богопізнання йдеться лише тоді, коли це спілкування стає більш тісним та усвідомленим [Там само, с. 46]. І людина є в спілкуванні з Богом навіть поза евхаристійним досвідом, оскільки завжди перебуває в Богові як обмежене в безмежному [Там само, с. 77].

Дещо краще прояснити гносеологічний статус відносин особистості та Бога в концептуальному полі постмодерного богослов'я вдалося православному американському теологу грецького походження, професору Семінарії Святого Хреста Дж. П. Мануссакісу, автору книги "Бог після метафізики" [3]. З одного боку, він радикалізує персоналізм Й. Зізіуласа та Х. Яннараса. За Дж. П. Мануссакісом існує лише те, що є особистістю або особистості належить. Американський теолог пропонує феноменологічну редукцію всього доперсонального зробити принципом пізнання. З іншого боку, Дж. П. Мануссакіс наголошує на складній структурі особистості. Також важливим є те, що особистість не може вивисуватися на власними складовими, але є втіленою в них. Людська особистість існує лише як така, що виявляє себе в природних діях та пристрастях, у розумних судженнях та чуттєвих переживаннях. Дж. П. Мануссакіс робить радикальний висновок із того, що особистість існує в причетності до Бога та інших (батьки, суспільство, евхаристійна громада, тощо). Це означає, що помилковими є уявлення про особистість як замкнуту монаду, яка конститується власною активністю або є апріорною структурою свідомості. Особистість конститується через творчий вплив інших - Бога, батьків, суспільства, церкви. Тому особистість є перш за все пасивною реальністю, яка сприймає вплив інших, а вже потім виявляє власну активність.

Дж. П. Мануссакіс наголошує на тому, що в структурі особистості чуттєве має пріоритет над раціональним, пасивно-афективні переживання впливу іншого важливіші за вольові та раціональні акти. Чуттєві переживання мають для особистості найбільшу очевидність. Дж. П. Мануссакіс сміливо висуває тезу: Бог існує, якщо існує чуттєвий досвід переживання зустрічі з Ним. Власну книгу "Бог після метафізики" Дж. П. Мануссакіс ділить на три частини: "Зір", "Слух", "Дотик". Згідно з американським теологом, зір найбільш близький до раціональності, а переживання Божої присутності в "насичених феноменах" є першим ступенем очевидної присутності Бога. "Насиченими" феноменами, згідно з Дж. П. Мануссакісом та Ж.-Л. Маріоном, є феномени, що принципово уявляють щось більше за себе, причому надлишок явища та надлишок видимості зумовлюють "невидимість". Невидима присутність найяскравіше виражається у погляді зіниць на іконі - самі зіниці є темними, але їх погляд пронизує вірного. Виникає ситуація враження вірного дією Іншого, яка, однак, є сприйнятою лише в міру готовності вірного бачити цей

самий погляд, спрямований на нього з ікони. Більшою є достовірність голосу, який чує слух, оскільки голос значно більше розкриває особистість того, хто говорить. Вірні чують голос Бога при читанні писання й голос Церкви в піснеспівах літургії та інших служб. Найбільшою є достовірність дотику, яка являє любов особистостей, життя яких переплетене. Для вірних Бог з'являється в парадоксальному дотику евхаристії: тут він найбільше явлений і найбільше прихований. Бог відкривається через евхаристійні дари згідно з мірою готовності вірного до такого сприйняття, і ця міра готовності - не в "чистоті душі", а в інтенсивності інтенції особистості на Особистість Христа, з яким вірний намагається зустрітися в літургійній містерії.

Релігійний досвід православного вірного формуючи особливий спосіб життя людської суб'єктивності. Ця суб'єктивність має властивості, протилежні до новочасового суб'єкту. Замість ідеалу очевидності видимої неперсональної дійсності приймається очевидність "видимого невидимого" іншого, адже суб'єктивність іншого, любов, краса та інші подібні насичені феномени і видимі, і невидимі. За Дж. П. Мануссакісом суб'єктивна достовірність екзистенційно значущих переживань, які виникають у спілкуванні з іншим, є більшою, ніж достовірність аподиктичних суджень розуму. Американський теолог нагадує, що ще Кант показав: аподиктично доведеними розумом можуть бути абсолютно протилежні речі, і лише звернення до достовірності свободи й краси виводить людську особистість із лабіринтів антинорми. Істинність досвіду прийняття вища за істинність досвіду схоплення. Суб'єкт, що інтенційно спрямований на прийняття, відповідає самій суті людяності, як відкритої до розвитку й світу, а не замкнутою в інстинктивності та ареалі. Виразом істинності досвіду такого суб'єкта стають спонтанні вирази власної захопленості красою у творах мистецтва, оскільки такі вирази не мають ознак насилля над словом. Таким чином, Дж. П. Мануссакіс намагається виправдати традиційний православний спосіб життя за допомогою перетлумачення його характерних рис у дусі постмодерної філософії, і це призводить до формування повноцінної православної постмодерної антропології.

Девід Бенлі Гарт синтезує обидва напрямки сучасної православної теології в межах власної фундаментальної праці "Краса нескінченного" [5]. Головну властивість людської особистості американський православний теолог вбачає у її створеності. Людина не знає Бога у своєму особистому досвіді як присутнього подібно до інших особистостей і предметів. Бог спершу виявляється вірними як відсутній у цьому світі. Причина цього явища - нескінченна різниця між Богом і створеним, "безмежна межа", "безодня-між" (цю безмежну межу Гарт називає грецьким терміном "діастема"). Людина - це єдина істота, яка долає цю безодню, приймаючи Іншого, що існує по той бік безмежної межі. Природа цього прийняття - не стільки містична ("вчене незнання"), скільки етична (прийняття іншого в його нескінченній іншості). Бог не такий, як його уявляє вірний. Прийняття Бога таким як Він є, тобто інакшим за людські уявлення - першопочатковий акт релігійного світогляду за Гартом. Відчуття того, що між людським та Божественним - безмежна межа, веде, за американським теологом, до легітимізації існуючого різноманіття. Якщо Бог - Інакший, і вірний повинен прийняти його як Інакшого, то аналогічним має бути ставлення до всіх

особистостей. Цим самим закладаються основи теології миру з усіма, як наслідку визнання повноти різноманітності існуючого. Наявність безмежної межі між нествореним Богом і створеною особистістю визнавали й попередники Д. Гарта. А. Папаніколау в цій проблематиці робить наголос на причетності до Бога і створеності особистості, виходячи з такої логіки. Лише нескінченний Бог є буттям. Але людина існує, хоча й не може існувати сама по собі. А отже, раз людська особистість дійсно існує, то вона живе в причетності до Бога - яка може бути різною, від мінімальної до максимальної. За А. Папаніколау нескінченна різниця між Богом та людиною, визнання онтологічного пріоритету Бога, констатація наявності існування від Бога - усе це веде до гострого переживання власної створеності. Безодня між Богом та людиною проводиться творчим актом Бога, і двічі долається. Спершу Бог при створенні надає причетність до себе, і ця причетність може наростати. Також і сама людська особистість здатна ставати над власною створеною природою, оскільки її свобода ставати довершеною така ж абсолютна, як і свобода Бога бути собою. Подолання безмежної межі між людиною та Богом А. Папаніколау слідом за Й. Зізіуласом мислить як звільнення особистості від всіх обмеженостей. У такому звільненні спочатку грає провідну роль воля людини, а потім - благодать Божя. За Дж. Мануссакісом безмежна межа долається в особистих відносинах людини та Бога, в яких ініціатива належить Богові, а для людини залишається відгукнутися на першоініціативу божественного закликку. Оригінальність поглядів Д. Гарта в тому, що, згідно з ним, сама безмежна межа ("діастема") між Богом і людиною є закликком Нескінченного Бога до людини. Усвідомлення "діастеми", що виявляє для людини безосновність її існування, стає початком пізнання людиною власної гідності, а не припущеності. Особистість усвідомлює, що стоїть між буттям і ніщо, маючи вибір між красою існування та величністю неіснування.

Висновки

Дослідження гносеології православної теології доби постмодерну виявило, що православні мислителі намагаються створити феноменологію спілкування з Богом як персональною реальністю. Ця феноменологія суттєво залежить від сучасної філософії і теології, особливо - від робіт французького теологічного мислителя Ж.-Л. Маріона. Гносеологія православної теології доби постмодерну знаходиться на стадії становлення, переживаючи трансформацію від містичного емпіризму до складної герменевтики містичних переживань.

Грицишин Владимир,

соискатель кафедры философии

Ровенского государственного гуманитарного университета

ГНОСЕОЛОГИЯ ПРАВОСЛАВНОЙ ТЕОЛОГИИ ЭПОХИ ПОСТМОДЕРНА

В статье осуществляется религиозно-философский анализ гносеологии православной теологии эпохи постмодерна. Анализ гносеологических учений представителей православной теологии начала XXI века особенно актуален, поскольку сегодня именно теологическая гносеология определяет характер антропологии, онтологии и систематической теологии. Православные мыслители эпохи постмодерна пытаются создать феноменологию общения с Богом как персональной реальностью. Эта феноменология существенно зависит от современной философии и теологии, особенно - от работ французского теологического мыслителя Ж.-Л. Маріона. Гносеология православной теологии эпохи постмодерна находится в стадии становления, переживая трансформацию от мистического эмпиризма к сложной герменевтике мистических переживаний.

Ключевые слова: православие; теология; феноменология общения; экзистенция.

СХІД № 3 (143) травень-червень 2016 р.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бублик К. Концепт особистості у книзі Девіда Харта "Краса нескінченного" / Костянтин Бублик // Схід. - 2016. - № 1 (141). - С. 58-62. doi: 10.21847/1728-9343.2016.1(141).64304
2. Зізіулас Й. Буття як спілкування / Йоан Зізіулас; [пер. с англ.] - К.: Дух і Літера, 2005. - 276 с.
3. Мануссакіс Дж. П. Бог после метафизики. Богословская эстетика / Дж. П. Мануссакіс; [пер. с англ.]. - К.: Дух і Літера, 2014. - 416 с.
4. Морозова Д. Мысль о Боге между нотами и словами / Дарья Морозова // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. № 950. Серія: теорія культури і філософія науки. - 2011. - Спецвипуск 2: Койнонія. Філософія Іншого та богослов'я спілкування. - С. 279-311.
5. Харт Д. Б. Красота бесконечного. Эстетика христианской истины / Дэвид Б. Харт; [пер. с англ. А. Лукьянова]. - М.: ББИ, 2010, xviii + 673 с.
6. Христокін Г. В. Постмодерний неопатристичний екзистенціалізм Йоана Зізіуласа // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 7: зб. наук. праць. - К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. - Вип. 25 (38). - С. 16-21.
7. Христокін Г. В. Постмодерний неопатристичний містичний емпіризм Йоана Манузакіса // Sententiae: [зб. наук. праць]. - К.: Вид-во інст. філософ. ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2011. - Випуск XXIV. - № 1. - С. 101-109.
8. Черноморець Ю. П. Православная теология Девида Бэнтли Харта - новое начало в эпоху постмодерна [Електронний ресурс] / Ю. П. Черноморець. - Режим доступу: <http://theology.in.ua/ua/bp/theologia/contemporary/44359/>.
9. Черноморець Ю. П. Православна теологія на шляху до нової парадигми / Юрій Черноморець // Філософська думка-Sententiae: Спецвипуск № 3 (2012) Християнська теологія і сучасна філософія. - Вінниця: ВДТУ, 2013. - С. 74-88.
10. Papanikolaou A. Being with God: Trinity, Apophaticism, and Divine-Human Communion / Aristotle Papanikolaou. - Notre Dame, IN: Notre Dame University Press, 2006. - 238 p.
11. Papanikolaou A. Personhood and its exponents in twentieth-century Orthodox theology / Aristotle Papanikolaou // The Cambridge Companion to Orthodox Christian Theology; [ed. by Mary B. Cunningham and Elizabeth Theokritoff]. - Cambridge University Press, 2008. - P. 232-245. doi: 10.1017/CCOL9780521864848.016
12. Papataniasiou A. N. Some key themes and figures in Greek theological thought / Athanasios N. Papataniasiou // The Cambridge Companion to Orthodox Christian Theology; [ed. by Mary B. Cunningham and Elizabeth Theokritoff]. - Cambridge: Cambridge University Press, 2008. - P. 218-231. doi: 10.1017/CCOL9780521864848.015

Grytsyshyn Volodymyr,
Competitor of the Department of Philosophy
of Rivne State Humanitarian University

EPISTEMOLOGY OF THE ORTHODOX THEOLOGY OF POSTMODERN ERA

The article is an analysis in key of religious studies of epistemology of Orthodox theology postmodern era. Analysis of epistemological doctrines of representatives of the Orthodox theology of the XXI century is especially relevant today because it is theological epistemology defines the nature of anthropology, ontology and systematic theology. Orthodox thinkers of the postmodern era are trying to create the phenomenology of communication with God as a personal reality. This greatly depends on the phenomenology of modern philosophy and theology, especially - from the theological works of French philosopher Jean-Luc Marion. Epistemology of the Orthodox theology of postmodern era is emerging, experiencing the transformation of complex mystical empiricism to hermeneutics of mystical experiences. Orthodox theologian A.Papanikolaou believes that truth is an event in communication. Man has true knowledge in the act of communion with God only insofar as it is involved in the inner life of God. A.Papanikolaou believes that knowledge of God in the act of communication exists only Trinity, which also involved person or Eucharistic community. If the act of communication according J.Zizioulas provides mutual ecstasy, going beyond its own existence to God and man, then according A.Papanikolaou God and man is always in communication, and the knowledge of God it is only when this communication becomes closer and more conscious. And man is in communion with God even outside the Eucharistic experience as always is in God as limited in infinite. J.P.Manoussakis stresses that the structure of the individual sensory overrides rational, passive-affective experiences influence more important than rational and volitional acts. Sensual experience with the most individual evidence. J.P.Manoussakis boldly puts forward the thesis: God exists if there is a sensual experience feelings meet with him. Originality views D.Hart that according to him the most unlimited line between God and man is infinitely call of God to man. Awareness abyss between God and man, revealing to man groundlessness its existence, is the beginning of knowledge human dignity.

Key words: Orthodoxy; theology; phenomenology communication; existence.

REFERENCES

1. Bublyk, K. (2016), The concept «Personality» in book «The beauty of the infinite» of David Hart, *Skhid*, 1 (141), 58-62 (ukr). doi: 10.21847/1728-9343.2016.1(141).64304
2. Zizioulas, J. (2005), Of Genesis as communion [transl.], *Dukh i Litera*, Kyiv, 276 p. (ukr).
3. Manoussakis, J. P. (2014), God after metaphysics. Theological aesthetics [transl.], *Dukh i Litera*, Kyiv, 416 p. (ukr).
4. Morozova, D. (2011), The idea of God between notes and words, *Visnyk Kharkivskogo nacionalnogo universytetu im. V. N. Karazina*, 950. Series: Theory of Culture and Philosophy of Science. Special Issue 2: koinonia. Another philosophy and theology of communication, 279-311 (rus).
5. Hart, D. B. (2010), The Beauty of the Infinite: The Aesthetics of Christian Truth [transl.], *BBI*, Moscow, 673 p. (rus).
6. Khrystokin, G. (2010), Postmodern neo-patristic existentialism John Zizioulas, *Scientific Journal of the National Pedagogical University named after MP Dragomanova*. Series 7: [Coll. scientific papers], Vol. 25 (38), NEA Dragomanov Press, Kyiv, 16-21 (ukr).
7. Khrystokin, G. (2011), Postmodern neo-patristic mystical empiricism John Manoussakis, *Sententiae: [Coll. scientific papers]*, Volume XXIV. No. 1, Publishing National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 101-109 (ukr).
8. Chernomorets, Yu.P (2011), Orthodox theology by David Bentley Hart - the new beginning in the postmodern era, *Theology portal*, available at: <http://theology.in.ua/ua/bp/theologia/contemporary/44359/> (rus).
9. Chernomorets, Yu.P (2013), Orthodox theology towards a new paradigm, *Filosofska dumka - Sententiae*: Special Issue, 3: *Christian theology and modern philosophy*, VSTU Press, Vinnytsia, 74-88 (ukr).
10. Papanikolaou, A. (2006), Being with God: Trinity, Apophaticism, and Divine-Human Communion, *Notre Dame University Press*, 238.
11. Papanikolaou, A. (2008), Personhood and its exponents in twentieth-century Orthodox theology, *The Cambridge Companion to Orthodox Christian Theology*, Cambridge University Press, 232-245. doi: 10.1017/CCOL9780521864848.016
12. Papanikolaou, A.N. (2008), Some key themes and figures in Greek theological thought, *The Cambridge Companion to Orthodox Christian Theology*, Cambridge University Press, 218-231. doi: 10.1017/CCOL9780521864848.015

© Грицишин Володимир
Надійшла до редакції 13.06.2016